

Bemerkingen op de ontwerpversie van het kennisgevingsdossier: Afweging Gecontroleerd Overstromingsgebied te Kruibeke aan de bepalingen van NATURA 2000

Bart Vandevoorde & Erika Van den Bergh
21 juni 2001 - IN A2001.89

1. Aanleiding

Door het advies- en ingenieursbureau Soresma nv. (Antwerpen) wordt in opdracht van de Administratie Waterwegen en Zeewezen een kennisgevingsdossier opgesteld ter Afweging van het Gecontroleerd Overstromingsgebied te Kruibeke aan de bepalingen van NATURA 2000.

In volgend advies worden een aantal bemerkingen gemaakt van het Instituut voor Natuurbehoud op de ontwerpfase van het kennisgevingsdossier.

2. Algemeen inhoudelijke bemerkingen

Een eerste bemerking die we willen maken is het ontbreken van referenties in de tekst. Door het ontbreken van de referenties is het moeilijk om enkel op basis van de bibliografie de herkomst van de gebruikte gegevens te achterhalen. Bovendien werden gegevens gebruikt uit verschillende publicaties die niet in de bibliografie zijn terug te vinden. In ons advies onder de tekstuele bemerkingen werden verschillende publicaties waaruit gegevens zijn gehaald gerefereerd. Een opsomming van de verschillende gebruikte publikaties is weergegeven in de referentielijst. We vinden het dan ook wenselijk dat deze in de definitieve referentielijst van het kennisgevingsdossier worden opgenomen.

Bovendien worden in de bibliografie publicaties vermeld die we niet onmiddellijk in de tekst terugvinden.

De structurele opbouw van de tekst mist een duidelijke lijn, de functies veiligheid en natuur worden niet altijd in de juiste context geplaatst. Door de stappen van het stappenplan in de Natura 2000 gids strikt te volgen worden termen en ideeën dikwijls gebruikt in de redenering vooraleer ze in de tekst toegelicht werden. Deze volgorde kan behouden blijven mits de nodige aanpassingen in de tekst. Wat er eigenlijk ontbreekt in de tekst vooraan is een duidelijke project beschrijving. Hoofdstuk 1 is eigenlijk een mengeling van beleidsbeslissingen en intenties en halvelings de beschrijving van het project maar dan ook weer niet volledig. Het zou verhelderend werken door deze vooraf te laten gaan door een kort hoofdstukje projectbeschrijving waarin de twee aspecten van het project: het aanleggen van een GOG en de natuurontwikkeling nadien bondig uiteengezet worden, dan krijgt alles wat volgt een duidelijke kapstok. De verwarring ontstaat mede doordat het eigenlijke project (inrichten van een GOG), de nabestemming van het overstromingsgebied (natuurontwikkeling en-beheer door GGG, peilbeheer en begrazing) en de combinatie van beiden door elkaar als 'het project' omschreven worden. Een betere duidelijkheid en afbakening in de terminologie zou al zeer verhelderend werken.

0. Inleiding

Project beschrijving (bijkomend hoofdstukje)

1. Waarom een GOG (dit kan dan eventueel beleid genoemd worden, of verantwoording)?
 - a. Beleid inzake veiligheid
 - b. Maatschappelijke context
 - c. Toekomstig beleid inzake veiligheid en natuur (LTV)
2. Huidige evolutie van de natuurwaarden in het projectgebied
3. Beschrijving van de internationale status van het projectgebied
4. Algemeen verband tussen het project en natuurbehoudsdoelstellingen
5. Impact en specifieke gevolgen voor het gebied
 - a. Timing van de werkzaamheden
 - b. Impact van de werken op de aanwezige natuurwaarden
 - c. Impact van het GOG op de aanwezige natuurwaarden
 - i. Met natuurontwikkeling
 - ii. Zonder natuurontwikkeling
6. Onderzochte alternatieven
7. Het project in het Natura-2000 netwerk
 - a. Afweging van toekomstige natuurwaarden als compensatie voor het Deurganckdok
 - b. Afweging van toekomstige natuurwaarden aan de EU-wetgeving

–

3. Tekstuele bemerkingen

* blz. 2: **O. Inleiding**

- Na het aangeven van de noodzaak van de werkzaamheden moet ingegaan worden op het creëren van een meerwaarde voor het project door het GOG als natuurgebied in te richten.
- Waarom wordt het Deurganckdok niet bij naam genoemd? Dat zaait alleen maar verwarring bij de EC

*blz. 3-7: **1. Waarom een GOG?**

- De logische opbouw van dit stuk is zoek, is het een project beschrijving, een projectverantwoording, gaat het over veiligheids- en natuurbeleid in het algemeen, Vlaams of internationaal, of over de inpassing van KBR in het bijzonder in dit beleid? De begrippen veiligheid en natuur worden nogal eens verward.
- P.5 bovenaan: deze compensatie wordt maar zinnig voor de lezer door duidelijk terug te verwijzen naar het natuurontwikkelingsaspect.
- P.5 citaat en toelichting LTV veiligheid kloppen niet echt of zijn onduidelijk.

* blz. 8-9: **2. Huidige evolutie van de natuurwaarden van het projectgebied**

- vegetatie: We veronderstellen dat de waardebepaling door het Instituut verwijst naar de Biologische Waarderingskaart versie 1.0 (1978-1988), waarnaar ook gerefereerd dient te worden (cf. referentielijst). Hetzelfde geldt voor het 'terreinwerk (2000)' waarvan we veronderstellen dat het verwijst naar de Biologische Waarderingskaart versie 2.1 (ontwerp), wat digitaal raadpleegbaar is en eveneens dient gerefereerd te worden (cf referentielijst). In VAN DEN BALCK *et al.* (1998) waarvan het veldwerk in 1994 is gedaan, wordt een waardevergelijking gemaakt van de vegetaties. De waardeverschuivingen dienen toch met enige omzichtigheid te worden behandeld omdat het vergelijken van karteringseenheden methodisch niet sluitend is om waardeveranderingen van vegetaties te kwantificeren. Desondanks is het zeker zo dat de kwaliteit van de graslanden sterk is gereduceerd. Wat de elzenbroekbossen betreft, lijkt er, ondanks de aanwezigheid van Canadapopulieren die reeds

bij de eerste kartering aanwezig waren (de populieren zijn veelal ouder dan twintig jaar), geen onmiddellijke waardedaling van de elzenbroekbossen te zijn. Lokaal kan er door het ouder worden van het bos, zelfs van een waardestijging gesproken worden.

Eventuele aanvullende inventaristiekegegevens kunnen gehaald worden uit VANDE VYVERE (1999).

- Wat de avifauna betreft, ontbreken ook hier referenties. In de periode 1980-1984 werd door de Groep Toegepaste Ecologie, in samenwerking met een aantal vrijwilligers een gebiedsdekkende inventarisatie gemaakt van de broedvogels. De resultaten, o.a. met een verspreidingskaart werden gepubliceerd in BERVOETS *et al.* (1986).

Van de periode na 1984 zijn ons geen gepubliceerde data bekend met uitzondering van de toename aan overwinterende watervogels langs de Zeeschelde (VAN DEN BERGH *et al.* 1998, YSEBAERT *et al.* 1998, YSEBAERT *et al.* 1999,

Devos (in prep), de gegevens werden in het MER gebruikt, inventariseerde broedende watervogels in 1994, Van Wayenberge, 1999 maakte een overzicht van de broedvogels in buitendijkse gebieden).

- De herkomst van de gegevens van de visfauna is eveneens niet aangegeven.

* blz. 10-11: **3. Beschrijving van de internationale status van het GOG te Kruikeke**

- 1^e alinea: De speciale beschermingszones die in het kader van de Europese Vogelrichtlijn door het Instituut voor Natuurbehoud zijn afgebakend worden beschreven in VAN VESSEM & KUIJKEN (1985) wat ter aanvulling vermeld kan worden in de eerste alinea.

- onder de naam 'Durme....' >> als uitbreiding van het VRG 'Durme,....'

-

- 2^e alinea: De lijst van de voorgestelde habitatgebieden werd gepubliceerd in ANSELIN & KUIJKEN (1995) en later in ANSELIN *et al.*, 2000 waarnaar gerefereerd kan worden.

- 3^e alinea: In 1998 werd het projectgebied als vogelrichtlijngebied afgebakend ter compensatie van het verlies van VR-gebied als gevolg van de aanleg van het Deurganckdok te Doel. Dit gebeurde vooral op basis van de actuele aanwezigheid van Blauwborst (*Luscinia svecica*) als broedvogel. Het projectgebied is eveneens een potentieel broedgebied van andere Bijlage I-soorten als Bruine kiekendief (*Circus aeruginosus*), Roerdomp (*Botaurus stellaris*), Woudaapje (*Ixobrychus minutus*), Kwak (*Nycticorax nycticorax*) en Porseleinhoen (*Porzana porzana*) (MEIRE *et al.* 1998, 1999).

Van de vier in het ontwerp vermelde soorten zijn er maar twee constante broedvogels nl. Blauwborst en Ijsvogel (*Alcedo atthis*), waarvan de laatste niet in MEIRE *et al.* (1998, 1999) wordt vermeld, en ook niet in de aanmeldingscriteria (VAN VESSEM & KUIJKEN, 1986). Zwarte wouw (*Milvus migrans*) heeft eenmalig in de polder gebroed maar zouden we beter buiten beschouwing laten. Bruine kiekendief wordt er geregeld foeragerend aangetroffen maar broedt er niet (VAN WAEYENBERGHE *et al.* 1999).

Het is strategisch uiterst belangrijk te benadrukken dat de aanduidingen zowel als habitatrichtlijngebied dan als Vogelrichtlijngebied gebeurden met het oog op de natuurontwikkeling en dus op basis van POTENTIES en niet op basis van aanwezige natuurwaarden. Dit aspect is nergens in dit hoofdstuk terug te vinden, zodat er gesuggereerd wordt dat de gebieden op zich waardevol zijn.

Dit heeft twee implicaties:

-voor de VRL: een waardevol gebied dat niet aangeduid was kan niet bij wijze van compensatie voor een ander gebied aangeduid worden en is voor Europa bovendien 'untouchable'

- voor de HRL: als men in een waardevol gebied een habitatype gaat vervangen door een ander krijgt men te maken met het fenomeen 'dominocompensatie', het gebied dat door de compensatiemaatregel vernietigd werd moet dan op zijn beurt gecompenseerd worden.

Er moet zeker voldoende geanticipeerd worden op deze twee adders onder het gras. Het valt misschien te overwegen om de toetsing aan de bijlagen pas te doen in hoofdstuk 7 en zich hier te beperken tot de strikte weergave van de beschermingsstatuten

* blz. 12-14: **4. Algemeen verband tussen project en natuurbehoudsdoelstellingen**

algemeen: de idee dat bestaande natuurwaarden versterkt worden en minder waardevolle stukken zullen ontwikkeld worden tot een op Europese schaal zeldzaam natuurype komt onvoldoende tot uiting. GGG is ook natuurontwikkeling dus

-blz. 12 onderaan: de formulering is verwarrend en geeft de indruk dat waardevolle gebieden zullen veranderd worden, dergelijke mogelijke verwarring moet zeker vermeden worden

-blz.13 alinea 2) Het definiëren van kwel als het uitsijpelen van zoet water uit de steilrand van het Land van Waas, zouden we anders definiëren. Wanneer het water uit de steilrand sijpelt zouden we eerder van een bron spreken. In het projectgebied is dit echter niet het geval en gaat het om grondwater dat in de polder uittreedt. Kwel kan dus als uittredend grondwater beschouwd worden dat afkomstig is van water die op de hoger gelegen cuesta van het Land van Waas is geïnfiltrerd.

-blz.14 kwel vervangen door peilbeheer?

* blz. 15-16: **5.2. Rechtstreekse impact op de aanwezige natuurwaarden**

- In de tweede alinea wordt aangehaald dat het aanleggen van een dijkgracht en van een dijk geen significant effect zal hebben op de vegetatie in het projectgebied. Het is echter nog niet volledig duidelijk wat het effect van de aanleg van de dijk en dijksloot zal zijn op de kwelstromen en bijgevolg op de kwelafhankelijke vegetaties. Hieromtrent is een studie lopende. We moeten bijgevolg in afwachting van de resultaten van de studie, omzichtig te werk gaan bij het trekken van dergelijke conclusies.

- "Bij een natuurgericht beheer zal het toepassen van een GGG de verdroging in deze gebieden tegenwerken" Dit geldt voor het noordelijk deel, in het zuidelijk deel zal de verdroging echter worden tegengegaan door de intensieve drainage en afvoer van het kwelwater te reduceren.

- 3^e alinea: "Het afdekken van de nieuwe dijkprofielen met 'inheemse' bodem, garandeert een snel herstel van de dijkvegetatie." Deze zin kan beter geschrapt worden aangezien je een dijkvegetatie die er nu niet is ook niet kan herstellen.

* blz. 17: **5.3.1. GOG (zonder gerichte natuurontwikkeling)**

- In de tweede alinea wordt het effect van de overstromingen op bosfragmenten en specifiek op boomsoorten aangehaald. Er dient echter wel een onderscheid te worden gemaakt tussen overstromingen als gevolg van stormvloeden enerzijds, en een permanent hoge grondwaterstand bijvoorbeeld als gevolg van kwel anderzijds.

Het effect van overstromingen op bomen is afhankelijk van verschillende parameters zoals bijvoorbeeld de overstromingsfrequentie, de overstromingshoogte, de saliniteit, de overstromingsduur, de periode, enz. De overstromingen in het projectgebied zullen voornamelijk in de winter plaatsvinden wat niet onbelangrijk is. De meeste boomsoorten zijn

in de winter fysiologisch niet actief en bijgevolg zullen winteroverstromingen een geringe impact hebben op de meeste boomsoorten. (zomeroverstromingen komen heden weinig voor maar kunnen in de toekomst frequenter voorkomen).

De belangrijkste boomsoorten in het projectgebied, zijnde Zwarte els (*Alnus glutinosa*), Gewone es (*Fraxinus excelsior*), Wilg (*Salix* sp.) en Canadapopulier (*Populus x canadensis*) zijn weinig gevoelig voor winterse inundaties.

Een permanent hoge grondwaterstand daarentegen bijvoorbeeld als gevolg van kwel zal een grotere impact hebben op de vegetatie. Afreatofytische soorten als bijvoorbeeld Fijnspar (*Picea abies*) en Beuk (*Fagus sylvatica*) zullen verdwijnen. Men moet echter wel in acht nemen dat de afreatofytische boomsoorten heden ook niet aanwezig zijn in de vochtigste gebieden maar vooral op de drogere donk worden aangetroffen.

- 3^e alinea: Het verzilten van de zoete vegetatie waarbij de glycofyten door zouttolerante soorten worden vervangen dient gerelativeerd te worden. Echte zouttolerante soorten als Echt lepelblad (*Cochleria officinalis*) of Zeeaster (*Aster tripolium*) worden in het projectgebied niet verwacht.

- Het gebruik van de plaatselijke teelaarde dient vermeden te worden afhankelijk van de beoogde vegetatie. Als het de bedoeling is om een schrale dijkvegetatie te bekomen, wordt best geen gebruik gemaakt van de nutriëntenrijke teelaarde als toplaag, als een ruige vegetatie gewenst is dan kan het wel gebruikt worden.

* blz. 18-21: **5.3.2. GOG (met gerichte natuurontwikkeling)**

- 3^e alinea: In het deelgebied waar een GGG zal worden ingevoerd, zal de rivier initieel inderdaad een directe negatieve invloed hebben op de vegetatie. Een deel van de huidige vegetatie zal gewoon worden weggespoeld. De vegetatie die zich echter zal ontwikkelen is sterk afhankelijk van de overstromingsfrequentie, de saliniteit en het beheer. De laatste twee factoren buiten beschouwing gelaten, zullen zich bij hoge overstromingsfrequentie pioniersvegetaties ontwikkelen. Deze pioniersvegetaties zullen zelf ook bijdragen tot de verdere opslibbing van het schor waardoor geleidelijk aan de overstromingsfrequentie zal veranderen en zal leiden tot de ontwikkeling van nieuwe vegetatietypes (CRIEL *et al.* 1999). Indien er dus door opslibbing zones ontstaan die minder inunderen is het niet automatisch zo dat zich daar facies van Grote brandnetel (*Urtica dioica*) en Kleefkruid (*Galium aparine*) zullen ontwikkelen. Successief zal het pioniersstadium gevolgd worden door een Rietvegetatie wat evolueert tot een ruige Rietvegetatie met onder andere Haagwinde (*Calystegia sepium*) en Harig wilgeroosje (*Epilobium hirsutum*), en vervolgens tot Wilgenstruwelen. Er zullen zich wel Brandnetelruigtes ontwikkelen, maar dat zal niet in dergelijke mate zijn dat het relevant is voor dit dossier; bovendien zou dat eventueel tot verkeerde interpretaties kunnen leiden.

Kwalitatief gezien zal het Zeescheldewater altijd eutroof blijven. De kwaliteit van het huidige slib dat tot op heden wordt afgezet is inderdaad niet optimaal maar zal op termijn verbeteren, en tegen de tijd dat het GGG in werking is zal de slibkwaliteit reeds veel verbeterd zijn, daarom lijkt het voor ons ook niet noodzakelijk om expliciet te vermelden dat in het projectgebied verontreinigd slib zal worden afgezet.

- 5^e alinea: De opbouw van deze alinea is niet duidelijk. Er zal inderdaad op termijn op bepaalde plaatsen wel veenvorming plaatsvinden maar dit is niet duidelijk geformuleerd.

- 7^e alinea: De eerste substantiële vastlegging van het slik gebeurt in de brakwaterzone door Nopjeswier (*Vaucheria* sp.) en door Zeekraal (*Salicornia* sp.), eventueel zelfs door

Zeebies (*Scirpus maritimus*), wat normaal gezien een volgend stadium is. Vervolgens zullen zich vegetaties ontwikkelen gedomineerd door Strandkweek (*Elymus athericus*) of Riet (*Phragmites australis*) wat tevens de climaxvegetatie op een brakwaterschor is. In de zoetwaterzone komt eveneens Nopjeswier (andere soorten) voor in de vroege pioniersfase, vergezeld door verschillende soorten biezen zoals bijvoorbeeld Zeebies, Ruwe bies (*Scirpus tabernaemontani*), Driekantige bies (*S. triqueter*), en bastaarden. De volgende stadia zijn aangegeven onder de aanmerkingen van de 3^e alinea, met als subclimax een wilgenvloedbos met de opgenoemde soorten wilgen met uitzondering van Geoorde wilg (*Salix aurita*) wat een soort is van zuurdere, voedselarmere en soms zelfs drogere bodems wat in het projectgebied niet het geval is en bijgevolg beter geschrapt wordt.

Indien er zich in het projectgebied een gradiënt ontwikkeld van zoet naar (licht) brak zal zich dat weerspiegelen in de vegetatie.

De soorten die in dergelijke milieus voorkomen zijn veelal voedselminnende, overstromingstolerante soorten.

- 10^e alinea: De grasland en houtkantgebonden soorten zullen een geschikt broed- en foerageergebied vinden in het zuidelijk deel waar geen GGG wordt ingevoerd. Fazant (*Phasianus colchicus*) is geen akkergebonden soort en zal ook gedijen in vochtigere omstandigheden.

- 12^e alinea: In het projectgebied komen tegenwoordig inderdaad nogal wat ruigtes voor, bijvoorbeeld met dominantie van Bramen (*Rubus* sp.) welke inderdaad deels zullen verdwijnen. Er zullen echter andere types ruigte ontstaan (cf aanmerkingen 3^e alinea).

- Ons inziens lijkt het overzichtelijker om de 13^e en 14^e alinea te combineren.

* blz.24-27: **7.1. Afweging toekomstige natuurwaarden aan waarden omgeving Deurganckdok**

- Overblijvende of relictbossen op alluviale grond (44.3 v 91EO) zijn **niet** aanwezig in de omgeving van het Deurganckdok.

-p.25 bijlage I vogelsoorten die jaarlijks voorkwamen midden jaren 80???: deze opsomming komt uit Van Vessem en Kuijken (1986) en moet met een grote korrel zout genomen worden want: het gaat over linker en rechteroever samen, en het gaat over gegevens die over een grote periode verzameld werden. De ware bronnen en de aantallen die golden voor Linkeroever staan toegelicht in Van den Bergh et al., 2001. Voorts moeten al die gegevens gestaafd worden door de bronnen waaruit ze gehaald werden telkens te specificeren. Het stukje over KBR in het antwoord op de ingebrekestelling kan ook zeer nuttig zijn, mits voldoende bronvermelding.

- Wat de Bijlage 1-vogelsoorten betreft, komt er zoals reeds aangehaald slechts 2 soorten voor nl. Blauwborst en Ijsvogel. Zwarte wouw heeft er éénmalig gebroed, terwijl Bruine kiekendief er nog niet broedt maar een potentiële broedvogel is. In MEIRE *et al.* (1999) wordt enkel Blauwborst als Bijlage 1-vogelsoort vermeld.

- Bij de opsomming van elementen waaruit blijkt dat de geplande natuurontwikkelingsmaatregelen in het GOG voldoende compenserend zijn voor het verlies aan Deurganckdok, stellen we ons vragen bij het zesde element namelijk dat er gelijkaardige graslanden zullen ontwikkelen in het projectgebied als er waren aan het Deurganckdok. Wanneer hiermee de oorspronkelijke poldergraslanden worden bedoeld, zullen er fyto-sociologisch toch enige verschillen zijn met diegene die zich in het projectgebied zullen ontwikkelen.

- blz.27 2^e alinea ivm beheer brak en zoet en avifauna, dat lijkt mij nogal ongenueanceerd weergegeven, zomaar uit het vuistje zonder referentie naar bepaalde studies??? Dit gaat op voor blauwborsten bij het weren van wilgenopslag in zoete schorren maar om zomaar te stellen dat men mits beheer op hetzelfde uitkomt.....Overigens lijkt mij dat ook niet echt wenselijk. De samenvatting of de conclusie van Van Wayenberge et al, 1999 geven dit misschien iets genuanceerder weer. Het is in dit kader misschien ook nuttig om de avifauna van het Noordelijk eiland even toe lichten om aan te tonen welke vogelsoorten zich daar tgv de natuurontwikkeling zijn komen vestigen, ook hier kan het antwoord op de ingebrekestelling en het jaarverslag van Joost Reyniers nuttig zijn.

3. Referentielijst

ANSELIN, A., & KUIJKEN, E., 1995. Speciale beschermingszones voor het Vlaams Gewest in uitvoering van de Habitat Richtlijn 92/43/EEG: inventaris en afbakening. Rapport IN 95/20, Brussel.

ANSELIN, A., DECLEER, K.& MARTENS E., 2000. Definitief voorstel en motivatie tot aanvulling en aanpassing van de 'Speciale beschermingszones' in Vlaanderen, in uitvoering van de Europese Richtlijn 92/43/EEG (Habitatrichtlijn). Rapport IN.R.2000.17.

BERVOETS, H., MEULEMAN, B., OLEFS, G., RONSE, A., VANDELANNOOTE, A., & VERGAUWEN, E., 1986. Milieuimpakt van een gekontroleerd overstromingsgebied in de polders van Kruikeke, Bazel en Rupelmonde. Groep Toegepaste Ecologie in opdracht van Dienst der Zeeschelde, Brussel.

Biologische Waarderingskaart (BWK) van het Vlaamse Gewest, versie 1, 1978-1988. Kaartbladen 15. Digitaal bestand Instituut voor Natuurbehoud, NatuurCD versie?? (of website), Brussel.

Biologische waarderingskaart (BWK) van het Vlaamse Gewest, versie 2.1, ontwerp. Kaartbladen 15. Digitaal bestand Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.

CRIEL, B., MUYLEAERT, W., HOFFMANN, M., DE LOOSE, L., & MEIRE, P., 1999. Vegetatiemodellering van de buitendijkse gebieden langs de Zeeschelde. AMIS DS7.2, deelstudie 8. IN, RUG.

MEIRE, P., ANSELIN, A., HOFFMANN, M., DEVOS, K., & KUIJKEN, E., 1998. Voorstel ter compensatie van het Vogelrichtlijngebied 'Schorren en polders van de Beneden-Schelde' als gevolg van de aanleg van het Deurganckdok te Doel. Adviesnota IN98/90, Brussel.

MEIRE, P., ANSELIN, A., HOFFMANN, M., DEVOS, K., & KUIJKEN, E., 1998. Voorstel ter compensatie van het Habitatrichtlijngebied 'Schelde- en Durme-estuarium van de Nederlandse grens tot Gent' als gevolg van de aanleg van het Deurganckdok te Doel. Adviesnota IN98/91, Brussel.

MEIRE, P., ANSELIN, A., HOFFMANN, M., DEVOS, K., & KUIJKEN, E., 1999. Voorstel ter compensatie van het Vogelrichtlijngebied 'Schorren en polders van de Beneden-Schelde' en van het Habitatrichtlijngebied 'Schelde- en Durme-estuarium van de Nederlandse grens tot Gent' als gevolg van de aanleg van het Deurganckdok te Doel. Adviesnota IN99/10, Brussel

PAELINCKX, D., DEMAREST, L., HEIRMAN, J., DE BLUST, G., KUIJKEN, E., & VERHEYEN, R.F., 1990. Biologische waarderingskaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad 15. IN, Hasselt.

VANDE VYVERE, J., 1999. Gerichte inventarisatie van de terreinen in beheer bij AMINAL Afd. Natuur O-Vl., Belconsulting, Tielt.

VAN DEN BALCK, E., HOFFMANN, M., & MEIRE, P., 1998. De terrestrische flora en vegetatie van het niet gijdenbeïnvloede deel van het alluvium van de Zeeschelde, IN98/10, Brussel.

VAN DEN BERGH, E., YSEBAERT, T., MEIRE, P., & KUIJKEN, E., 1998. Watervogels in de internationaal beschermde gebieden van de Beneden-Zeeschelde: trends van 1980 tot 1997. Rapport IN 98/18, Brussel.

VAN DEN BERGH, E., MEIRE, P., HOFFMANN, M & YSEBAERT, T., 1999. Natuurherstelplan Zeeschelde: drie mogelijke inrichtingsvarianten. Rapport IN 99/18, Brussel.

VAN DEN BERGH, E., HEMELAER, L. & MEIRE, P., 2001. Wetenschappelijke onderbouwing voor de instandhoudingsdoelstellingen in de Natura 2000 gebieden in het Linkerschelde-oevergebied. Advies IN. 2001.25 Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.

VAN VESSEM, J. & KUIJKEN, E., 1985. Overzicht van de voorgestelde speciale beschermingszones in Vlaanderen voor het behoud van de Vogelstand (EG-richtlijn 79/409/EEG van 2 april 1979). Rapport Instituut voor Natuurbehoud, Hasselt

VAN WAEYENBERGE, J., ANSELIN, A., & MEIRE, P., 1999. Aantallen, verspreiding en ecologie van de broedvogels in de buitendijkse gebieden langs de Zeeschelde. Rapport IN99/16, Brussel.

YSEBAERT, T., DEVOS, K., ANSELIN, A., MEIRE, P., & KUIJKEN, E., 1998. Watervogels langs de Zeeschelde 1995/1996. Rapport IN 98/16, Brussel.

YSEBAERT, T., DEVOS, K., ANSELIN, A., MEIRE, P., & KUIJKEN, E., 1999. Watervogels langs de Zeeschelde 1996/1997. Rapport IN 99/10, Brussel.